

Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej jako źródło zagrożeń dla krajów bałtyckich i wpływ tych zagrożeń na bezpieczeństwo Polski¹

Abstrakt

Imperialna polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej spowodowała poważne zmiany w architekturze bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej. W artykule zostały przytoczone wyniki badań zrealizowanych w latach 2019–2020 metodą sondażu diagnostycznego za pomocą techniki wywiadu eksperckiego. Wzięło w nich udział 11 ekspertów w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności. Przedmiotem badań były zagrożenia generowane przez Rosję w związku z jej ekspansywną polityką zagraniczną wobec Ukrainy i państw bałtyckich, a także ich wpływ na bezpieczeństwo Polski w perspektywie strategicznej. Na podstawie wyników tych badań oraz analizy literatury zostały opracowane trzy scenariusze (destabilizacyjny, poszerzania strefy wpływów i izolacyjny) dotyczące możliwych działań podejmowanych przez Federację Rosyjską w Polsce i wobec Polski.

Słowa kluczowe polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej, bezpieczeństwo państw bałtyckich, bezpieczeństwo Polski, Europa Środkowo-Wschodnia.

¹ Artykuł powstał na podstawie pracy doktorskiej pt. *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej jako źródło zagrożeń dla krajów bałtyckich i ich wpływ na bezpieczeństwo Polski* obronionej na Wydziale Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej. Autorka wykorzystała fragment rozdziału 6. oraz załącznik nr 2. Praca została nagrodzona w XI edycji konkursu Szefa ABW na najlepszą pracę doktorską, magisterską lub licencjacką dotyczącą bezpieczeństwa państwa w kontekście zagrożeń wywiadowczych, terrorystycznych, ekonomicznych.

The foreign policy of the Russian Federation as a source of threats to the Baltic states and their impact on the security of Poland

Abstract The imperial foreign policy of the Russian Federation has led to extensive changes in the security architecture of Central and Eastern Europe. In the article the results of studies were cited. Studies were carried out in the years 2019-2020, by the method of a diagnostic survey using the technique of expert interview. Eleven experts in the field of security and defense participated in the research. The threats generated by Russia in connection with its expansive foreign policy towards Ukraine and Baltic states and their impact on the security of Poland were the subject of the research. On the basis of the results of these studies and literature review, three scenarios were developed (destabilizing, expanding the sphere of influence and isolation) which concern possible actions taken by the Russian Federation in Poland and towards Poland.

Keywords foreign policy of the Russian Federation, security of the Baltic states, security of Poland, Central and Eastern Europe.

Relacje polsko-rosyjskie po aneksji Krymu

Przy analizie wyników badań dotyczących relacji polsko-rosyjskich należy podkreślić, że jest to problem niezwykle złożony. Te relacje wynikają bowiem z wielu uwarunkowań historyczno-kulturalnych. W historii stosunków polsko-rosyjskich trudno znaleźć czasy wzajemnej przyjaźni i współpracy (co nie oznacza, że nie istnieją²). Jest to spowodowane częstym forsowaniem przez Polskę tylko negatywnych doświadczeń historycznych. Odnoszenie się jedynie do prześladowań Polaków

² Podpisane od 1993 r. liczne umowy na dostawy gazu ziemnego umożliwiły polskiej gospodarce zaopatrzenie w niezbędny surowiec, co pomogło w jej rozwoju. Zawarto także wiele porozumień między Polską a Rosją, które spotykały się z pozytywnym odbiorem partnerów i sojuszników Polski w latach 1990–1993, m.in. *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzony w Moskwie dnia 22 maja 1992 r.*, deklarację warszawską, *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o handlu i współpracy gospodarczej, sporządzony w Warszawie dnia 25 sierpnia 1993 r.* czy umowę o budowie gazociągu jamalskiego. Działania podjęte przez rząd Donalda Tuska (w latach 2007–2011) mające na celu poprawę relacji z Rosją przyczyniły się do wzrostu znaczenia Polski w Unii Europejskiej.

w czasie zaborów, wojny polsko-bolszewickiej, napaści zbrojnej ZSRR w 1939 r. i represji wobec ludności polskiej czy zbrodni katyńskiej nie sprzyja poprawie relacji. Ta niechęć przekłada się na stosunki polityczne obu krajów oraz stanowisko Polski zajmowane względem Rosji na arenie międzynarodowej.

Nie ulega wątpliwości, że stan relacji polsko-rosyjskich jest niezwykle istotny dla polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa³. Wiąże się to z położeniem geograficznym Polski (w centrum Europy i w bezpośrednim sąsiedztwie Rosji) i jej umiejscowieniem na styku różnych podziałów geopolitycznych i cywilizacyjnych. Niestabilizowane położenie geopolityczne RP wynika z tego, że w ciągu swojego istnienia należała ona do różnych politycznie i militarnie regionów Europy⁴. Jerzy Bański przypomina, że w jej dziejach nieustannie dochodziło do aneksji, okupacji i walk. W takich warunkach trudno mówić o atmosferze sprzyjającej nawiązywaniu współpracy i poczuciu wspólnoty interesów⁵.

Kolejnym ważnym zagadnieniem we wzajemnych relacjach są bez wątpienia odmienne wizje porządku i bezpieczeństwa europejskiego. Ten problem pogłębił się po przeprowadzonej przez Rosję aneksji Półwyspu Krymskiego w 2014 r. Polska po uniezależnieniu się od rosyjskich wpływów po upadku ZSRR opowiedziała się za oparciem bezpieczeństwa europejskiego na Stanach Zjednoczonych oraz na rozszerzeniach UE i NATO o kolejne państwa. Członkostwo w NATO Polska traktuje jako podstawę bezpieczeństwa narodowego, co budzi ogromną niechęć w Federacji Rosyjskiej (FR). Trzecim (nie ostatnim) bardzo istotnym problemem w relacjach między Polską a Rosją pozostaje bezpieczeństwo energetyczne. Polska podejmuje działania mające na celu likwidację monopolu FR jako dostawcy surowców energetycznych, podczas gdy dla Rosji gospodarka energetyczna jest jednym z filarów funkcjonowania państwa. W związku z konfliktem w Ukrainie doszło do konfrontacji Rosji z NATO, w której Polska przyjęła pozycję czołowego krytyka rosyjskiej aktywności, co tylko wzmogło wzajemną niechęć.

Interesujące i wnikliwe podejście do relacji rosyjsko-polskich przedstawia Przemysław Żurawski vel Grajewski. Sporządził on listę 34 (!) kwestii konfliktowych

³ Prezentowane w artykule treści dotyczą bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 2019–2021. Rosyjska agresja zbrojna z 24 lutego 2022 r. spowodowała wiele zmian w tym zakresie. Niemniej opisane w artykule wyniki badań dotyczące przewidywanych zagrożeń ze strony FR potwierdziły się.

⁴ L. Elak, *Geostrategiczne położenie Polski w aspekcie zagrożeń hybrydowych*, w: *Zagrożenia hybrydowe*, L. Elak i in. (red. nauk.), Warszawa 2019, s. 39.

⁵ J. Bański, *Polska i Europa Środkowo-Wschodnia w koncepcjach podziału Europy*, w: *Problematyka geopolityczna ziem polskich*, P. Eberhardt (red.), https://rcin.org.pl/Content/130/WA51_228_r2008-t218_Prac-Geogr.pdf, s. 133 [dostęp: 9 I 2021].

zaistniałych po 1989 r., które determinują stan stosunków polsko-rosyjskich⁶. Zasadne będzie wymienienie kilkunastu z nich:

- spór dotyczący rozwiązania Układu Warszawskiego (wygrany przez Polskę i inne państwa satelickie ZSRR),
- napięcia wokół polskiego moralnego i politycznego wsparcia dla procesu rozpadu ZSRR, przede wszystkim uznanie Ukrainy oraz wsparcie dla państw bałtyckich,
- spór dotyczący planowanej treści traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznych stosunkach – Rosja starała się wprowadzić do treści klauzulę zakazującą obu stronom wchodzenia do struktur i sojuszy wymierzonych w drugą stronę i udostępniania im swego terytorium do wykorzystania przez siły zbrojne innych państw. Wszystkie rosyjskie roszczenia zostały odrzucone,
- napięcia wokół polskiego wsparcia dla Czeczenii w obu wojnach rosyjsko-czeczeńskich (1994–1996 oraz 1999–2009),
- wygrane przez Polskę spory o I oraz II falę rozszerzenia NATO,
- kontrowersje wokół wykorzystywania obwodu kaliningradzkiego do formułowania gróźb pod adresem Polski,
- nieustający spór o miejsce USA w architekturze bezpieczeństwa Europy (rozszerzenia NATO, interwencja w Iraku, tarcza antyrakietowa),
- ostry konflikt wynikający z poparcia Polski dla pomarańczowej rewolucji w Ukrainie w 2004 r.,
- ostry konflikt dotyczący wojny w Gruzji w 2008 r.,
- liczne konflikty obejmujące problematykę energetyczną,
- wygrany przez Polskę spór o embargo na polskie produkty rolne i będące jego skutkiem polskie weto dla mandatu Komisji Europejskiej do rokowań nad nowym Polskim Centrum Akredytacji (2007 r.). W rzeczywistości konflikt dotyczył traktowania Polski i innych nowych państw UE tak, jakby nie były one członkami tej wspólnoty. Działania Polski doprowadziły do zmiany tej linii politycznej w Rosji, a przede wszystkim w UE,
- spór o sposób prowadzenia śledztwa smoleńskiego,
- polityka Polski wobec zachodnich krajów Wspólnoty Niepodległych Państw tworzących Organizację na rzecz Demokracji i Rozwoju (Gruzja, Ukraina, Azerbejdżan, Mołdawia, określane jako grupa GUAM). Aktywność Polski w ramach współpracy z grupą GUAM i Partnerstwa Wschodniego i narastający od lata 2013 r. konflikt wokół umowy stowarzyszeniowej z Ukrainą, Gruzją i Mołdawią,

⁶ Zob. szerzej: P. Żurawski vel Grajewski, *Polska polityka wschodnia 1989–2015. Wymiar narodowy i unijny*, Kraków 2016, s. 40–67.

- trwający ostry konflikt wywołany rewolucją godności w Ukrainie (2013–2015) i rosyjską agresją na ten kraj,
- trwający konflikt o rozmieszczenie w Polsce i innych krajach wschodniej flanki NATO wojsk i stałych baz amerykańskich w konsekwencji rosyjskiej agresji w Ukrainie.

Po przeanalizowaniu powodów napięć na linii Polska–Rosja można stwierdzić, że zagadnienia kulturowe oraz związane z interpretacją historii i zbrodni sowieckich (do których najczęściej odwołuje się strona rosyjska) na tle wszystkich kwestii problemowych wymienionych przez Żurawskiego vel Grajewskiego są tylko niewielką częścią jednej z wielu płaszczyzn problemów we wzajemnych relacjach.

Federacja Rosyjska stara się ukazywać Polskę, kraje bałtyckie oraz inne państwa byłego ZSRR przejawiające prozachodnie aspiracje jako podmioty motywowane fobiami historycznymi, z którymi jakakolwiek współpraca jest nieopłacalna i niewarta podejmowania żadnych działań. Rosja stara się także podtrzymywać nastroje związane z minionymi konfliktami w regionie jej dawnej przestrzeni imperialnej, dążąc tym sposobem do skłócenia narodów. Dotyczy to Polaków i Ukraińców, Polaków i Litwinów, Polaków i Niemców oraz Ukraińców i Rumunów, Ukraińców i Węgrów⁷.

Żurawski vel Grajewski podkreśla także, że istotą stosunków polsko-rosyjskich jest fundamentalna rozbieżność interesów niepodległej Rzeczypospolitej i Rosji nieustannie wykazującej imperialne ambicje. Wobec powyższego jest naturalne, że na obecne odmienne stanowiska ma wpływ sposób postrzegania doświadczeń historycznych, jednak nie jest on decydujący. Poparciem dla powyższej tezy są stosunki polsko-niemieckie, które pomimo krwawej historii znajdują się na zupełnie innym poziomie.

Wielopłaszczyznowy konflikt między Polską a FR można zatem sprowadzić do dwóch podstawowych sporów – o podmiotowość Rzeczypospolitej oraz o strategiczny wybór orientacji politycznej przez państwa położone we wschodniej części pola bezpieczeństwa Polski. Pozostałe spory, tj. o geopolitykę i historię, są w zasadzie pochodną dwóch głównych rozbieżności⁸.

Spór o podmiotowość RP dotyka wielu zagadnień niezwykle istotnych dla polskiego bezpieczeństwa narodowego, takich jak wybór sojuszy, wojskowe wykorzystanie terytorium Polski tylko na podstawie suwerennej decyzji Warszawy, tj. odrzucenie możliwości stacjonowania rosyjskich wojsk przy jednoczesnym udostępnianiu terytorium pod bazy USA, swoboda w funkcjonowaniu polskich portów,

⁷ P. Żurawski vel Grajewski, *Polska polityka wschodnia...*, s. 58.

⁸ Tamże, s. 60.

spór o skalę oraz intensywność penetracji rosyjskich służb specjalnych, niewrażliwienie polskiej polityki zagranicznej na wszelkie gospodarcze naciski Rosji.

Należy zwrócić uwagę także na działania rządu PO-PSL, który w 2008 r. podjął wysiłki w celu ocieplenia relacji na linii Polska–Rosja zgodnie z niemiecką doktryną „zbliżenie przez powiązanie”, co doprowadziło do chwilowej poprawy stosunków⁹. Do ich gwałtownego pogorszenia bezsprzecznie przyczyniła się katastrofa smoleńska. Konflikt polsko-rosyjski na tym tle został negatywnie odebrany na arenie międzynarodowej, co spowodowało obniżenie prestiżu Polski w świecie. Wydarzeniem, które ostatecznie przekreśliło szanse na reset w stosunkach polsko-rosyjskich, była rosyjska agresja w Ukrainie. Poskutkowała ona natychmiastową zmianą polskiej retoryki wobec Rosji. Od 2014 r. zdecydowanie pogłębia się wzajemna niechęć obu krajów i obecnie nie ma szans na poprawę relacji. Wydaje się to niemożliwe z Rosją nieprzerwanie przejawiającą imperialne ambicje.

Żurawski vel Grajewski w ten sposób podsumowuje relacje polsko-rosyjskie: *Polska albo ulegnie marginalizacji i stanie się przedmiotem, a nie podmiotem gry międzynarodowej, albo też będzie w dającej się przewidzieć przyszłości skazana na wielopłaszczyznowy konflikt polityczny z Rosją, określający polską politykę wobec tego państwa, a z uwagi na jego potencjał i pozycję międzynarodową, rozstrzygający także (z powodu konieczności poszukiwania sojuszników) o polskiej polityce zagranicznej w ogóle*¹⁰.

NATO jako gwarant bezpieczeństwa narodowego Polski w świetle kryzysu ukraińskiego oraz rosyjskich działań w krajach bałtyckich

W obliczu zagrożeń ze strony Rosji posiadanie przez Polskę ograniczonych zasobów militarnych (osobowych i sprzętowych) skłania do wniosku, że jej bezpieczeństwo nie może być zagwarantowane tylko działaniami unilateralnymi. To oznacza, że fundamentem bezpieczeństwa Polski są gwarancje sojusznicze. Dysproporcja potencjałów wynika nie tylko z przewagi Rosji w zakresie konwencjonalnych zasobów zbrojnych, lecz także z jej drugiego co do wielkości potencjału nuklearnego na świecie. Głównym sojusznikiem państw Europy Środkowo-Wschodniej oraz Polski są Stany Zjednoczone, będące jedynym państwem NATO, którego zdolności zbrojne przewyższają rosyjski potencjał¹¹.

⁹ Tamże, s. 63.

¹⁰ P. Żurawski vel Grajewski, *Polska polityka wschodnia...*

¹¹ J. Bornio, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w kontekście kryzysu ukraińskiego. Wymiar polityczno-militarny*, Warszawa 2019, s. 280.

Za sprawą działań Rosji w Ukrainie zyskały na znaczeniu podstawowe założenia NATO o wzajemnej pomocy (kolektywnej obronie) i strategii odstraszenia. Koncepcja obrony kolektywnej oznacza, że FR, rozważając atak na którekolwiek z państw członkowskich NATO, musi liczyć się z gotowością jego sojuszników, w tym USA, do okazania mu wsparcia i pomocy. Należy jednak nadmienić, że problematyczna wydaje się wiarygodność gwarancji sojuszniczych, o których od lat mówi się, że są fikcją. Ich autentyczność będzie można zweryfikować dopiero w chwili rzeczywistego ataku. Wywołuje to niepewność zarówno w państwach członkowskich, które nie mogą mieć pewności co do gwarancji sojuszniczych, jak i w Rosji, która musi się liczyć z ewentualnym odwetem Paktu¹². Gwarancje sojusznicze nie mogą opierać się tylko na deklaracjach – muszą być poparte konkretnymi działaniami. Wysiłki podjęte przez NATO w odpowiedzi na rosyjską aktywność w Ukrainie miały na celu oddalenie zagrożeń przez konsolidację sił sojuszniczych.

Zgodnie z zapisami art. 5 traktatu waszyngtońskiego¹³ siła wynika z połączenia potencjałów wszystkich państw Paktu w celu obrony zaatakowanego sojusznika, a przede wszystkim chodzi o to, aby do zewnętrznej agresji w ogóle nie dopuścić. W związku z powyższym Polska jako beneficjent i kreator bezpieczeństwa poza oczywistymi korzyściami płynącymi z gwarancji sojuszniczych musi także liczyć się z obowiązkiem odpowiedzi na wypadek zbrojnej napaści na inne państwa, w tym na państwa bałtyckie, które obecnie są najbardziej zagrożone rosyjską agresją. Udzielenie nieodpowiedniej pomocy lub całkowity jej brak mogłyby doprowadzić do demontażu fundamentu bezpieczeństwa w Polsce. Jak słusznie zauważył Ben Hodges, (...) *wystarczy jeden raz nie dochować artykułu piątego, aby unicestwić cały Sojusz Północnoatlantycki*¹⁴.

Od 2014 r. polski rząd podejmuje wysiłki na rzecz wzmocnienia wschodniej flanki Sojuszu i doprowadzenia do stałej obecności wojsk sojuszniczych w Polsce. Regularnie podnosi głos na forum międzynarodowym i przypomina o zagrożeniach, jakie stwarza FR. Jakub Bornio podkreśla, że kryzys w Ukrainie bezpośrednio wpłynął na intensyfikację polsko-amerykańskiej kooperacji¹⁵. Badacz stwierdza również, że wiarygodność amerykańskich gwarancji bezpieczeństwa jest warunkowana ich zbieżnością z fundamentalnymi interesami narodowymi USA¹⁶. W przypadku

¹² Tamże.

¹³ *Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.*

¹⁴ J. Huggler, *Putin Wants to Destroy NATO, Says US General Ben Hodges*, Atlantic Council, 4 III 2015 r., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/putin-wants-to-destroy-nato-says-us-general-ben-hodges/> [dostęp: 27 IX 2020].

¹⁵ J. Bornio, *Bezpieczeństwo narodowe Polski...*, s. 317–324.

¹⁶ Tamże, s. 284.

konfliktu rosyjsko-ukraińskiego nadrzędnym celem Stanów Zjednoczonych pozostaje utrzymanie hegemonii w Europie. Podobnie twierdzi Zbigniew Brzeziński: (...) *dla Ameryki głównym trofeum geopolitycznym jest Eurazja (...), a światowy prymat Stanów Zjednoczonych bezpośrednio zależy od tego, jak długo i jak skutecznie zachowają one dominującą pozycję na kontynencie euroazjatyckim*¹⁷. Biorąc to pod uwagę, należy stwierdzić, że najważniejszym obszarem staje się Europa, w tym Europa Środkowo-Wschodnia.

Amerykańskie gwarancje bezpieczeństwa zwiększają się za sprawą kilku istotnych czynników. Po pierwsze, jest wielce prawdopodobne, że zaniechanie przez nich udzielenia pomocy sojusznikom mogłoby doprowadzić do sytuacji, w której inne państwa podjęłyby się testowania gotowości Amerykanów do obrony swoich partnerów w innych rejonach świata, np. na wodach Oceanu Spokojnego (gdzie rośnie potęga Chin). Po drugie, jest istotne traktowanie Stanów Zjednoczonych przez Rosję jako głównego adwersarza i lidera NATO oraz powszechna opinia, że FR stanowi największe zagrożenie dla USA (przede wszystkim ze względu na jej potencjał nuklearny). Stany Zjednoczone nie mogą zatem utracić swojej wiodącej roli w kształtowaniu światowego bezpieczeństwa. Przed rozpoczęciem operacji „Atlantic Resolve”, której głównym założeniem jest demonstrowanie stałego zaangażowania USA w działania z zakresu kolektywnej obrony, ówczesny prezydent USA Barack Obama w swoim przemówieniu podkreślił, że USA zawsze będą wypełniać swój „uroczysty obowiązek” zawarty w art. 5, dotyczący obrony suwerenności i integralności terytorialnej swoich sojuszników, oraz nigdy nie zawahają się, gdy przyjdzie im dotrzymać tej obietnicy¹⁸.

Jednak jak podkreśla Bolesław Balcerowicz, (...) *w każdym sojuszu pierwszeństwo należy się interesom i celom narodowym, a zatem należy w pierwszej kolejności zadbać o narodową strategię obronną, a wtedy udział w kształtowaniu strategii sojuszniczej jest niejako działaniem równoległym*¹⁹. Aktualne pozostaje zatem pytanie, jakie interesy mają państwa Sojuszu w zapewnieniu bezpieczeństwa na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej i na ile są to interesy narodowe, a na ile interesy sojusznicze?

Na podstawie powyższych rozważań można wysnuć wniosek, że żadne państwo nie powinno opierać swojego bezpieczeństwa tylko na gwarancjach sojuszniczych. Jan Nowak-Jeziorański słusznie zauważył, że (...) *powszechnie przyjętym kryterium bezpieczeństwa jest własny potencjał obronny połączony z układami sojuszniczymi zapewniającymi skuteczne odstraszanie potencjalnego napastnika.*

¹⁷ Z. Brzeziński, *Wielka szachownica: główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1998, s. 30.

¹⁸ J. Bornio, *Bezpieczeństwo narodowe Polski...*, s. 318.

¹⁹ B. Balcerowicz, *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997, s. 49.

*Ryzyko agresji musi być w percepcji przeciwnika na tyle wysokie, aby stała się ona nieopłacalna*²⁰.

Wydarzenia w Ukrainie z 2014 r. doprowadziły do rozpoczęcia wspomnianej operacji „Atlantic Resolve”, w ramach której przeprowadza się regularne ćwiczenia oraz podejmuje inne inicjatywy militarne na terytorium Polski, Litwy, Łotwy, Estonii, Rumunii, Węgier i Bułgarii. Te działania polegają głównie na zwiększaniu liczności jednostek już stacjonujących w Europie i przenoszeniu ich do państw wschodniej flanki NATO. W 2018 r. po objęciu prezydentury przez Donalda Trumpa zmieniono nazwę operacji na „Europejska Inicjatywa Odstraszania” (ang. European Deterrence Initiative). W ramach tej operacji w odniesieniu do polskiego bezpieczeństwa były istotne takie zabiegi, jak wysłanie do Polski brygady pancernej czy budowa europejskiego systemu obrony przeciwrakietowej. Mają one co prawda z założenia charakter defensywny, jednak podnoszą wartość gwarancji sojusznicych, a także zwiększają potencjał odstraszania.

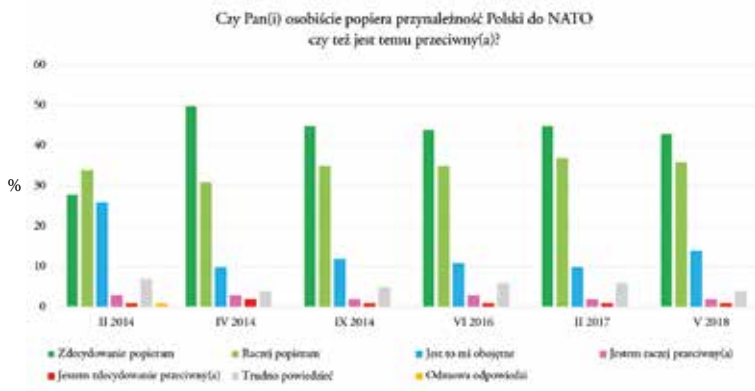
Zaangażowanie i pomoc USA w regionie są znacznie większe niż wsparcie ze strony innych sojuszników, z tego powodu partnerstwo polsko-amerykańskie jest od kilku lat zacieśniane. Bez wątpienia to Stany Zjednoczone budzą w Rosji największe obawy, które wiążą się z ich potencjalną odpowiedzią na rosyjskie działania²¹.

Warto przedstawić wyniki badań przeprowadzonych przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) dotyczących opinii Polaków o NATO i bezpieczeństwie narodowym²². Autorzy komunikatu z 2018 r. zwracają uwagę na wzrost postaw pro-natowskich wśród Polaków od kwietnia 2014 r. (wykres 1). W stosunku do badań przeprowadzonych w lutym 2014 r. odsetek Polaków zdecydowanie popierających i raczej popierających przynależność Polski do NATO wzrósł o 19 punktów procentowych. Jednocześnie aż o 16 punktów zmalał odsetek osób twierdzących, że jest im to obojętne. Co więcej, wzrost poparcia dla Sojuszu zanotowano jeszcze przed atakami prorosyjskich separatystów na wschodzie Ukrainy oraz przed eskalacją konfliktu w tym regionie. W 2018 r. 79 proc. ankietowanych popierało członkostwo Polski w NATO, a tylko 3 proc. Polaków było temu przeciwnych.

²⁰ *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, R. Jakubczak, J. Flis, (red.), Warszawa 2006, s. 7.

²¹ J. Bornio, *Bezpieczeństwo narodowe Polski...*, s. 324.

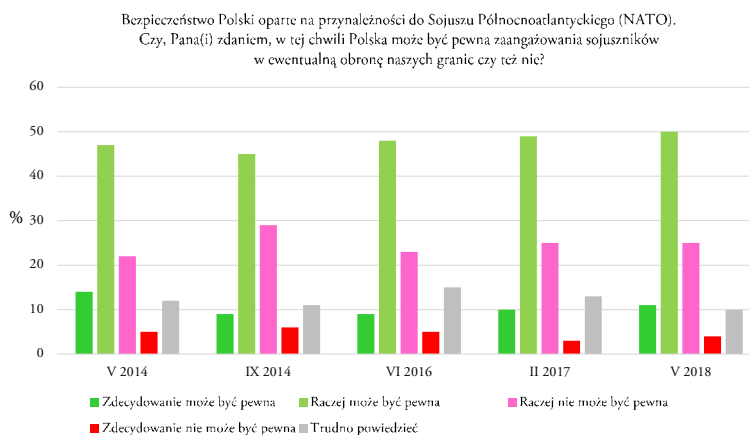
²² *Polacy o NATO i bezpieczeństwie międzynarodowym*, „Komunikat z badań CBOS” 2018, nr 71, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_071_18.PDF [dostęp: 17 XII 2020].

Wykres 1. Wyniki badań CBOS przeprowadzonych w okresie luty 2014 r. – maj 2018 r. dotyczących poparcia Polaków dla przynależności Polski do NATO.

Opracowano na podstawie: *Polacy o NATO i bezpieczeństwie międzynarodowym*, „Komunikat z badań CBOS” 2018, nr 71, s. 2, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_071_18.PDF [dostęp: 17 XII 2020].

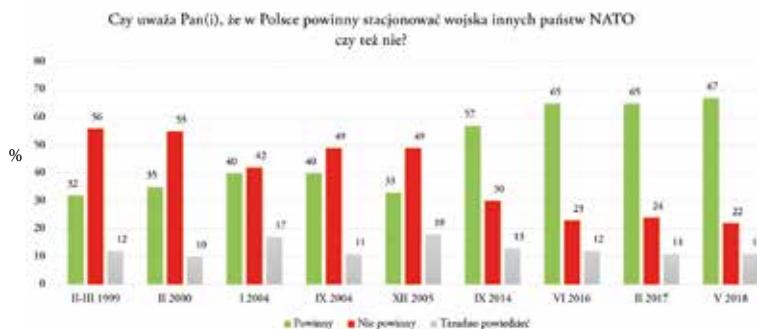
Co ciekawe, wzrósł także odsetek Polaków przekonanych o pewności gwarancji sojuszniczych (wykres 2). W 2018 r. zdecydowanie pewnych i raczej pewnych tych gwarancji było 61 proc. Polaków – o 2 punkty procentowe więcej niż w lutym 2017 r. Wątpiło w nie lub zdecydowanie nie wierzyło w nie 29 proc. ankieterowanych, czyli nieznacznie więcej niż w lutym 2017 r. (wzrost o 1 punkt procentowy).

Wykres 2. Wyniki badań CBOS przeprowadzonych w okresie maj 2014 r. – maj 2018 r. dotyczących opinii Polaków na temat zaangażowania sojuszników z NATO w obronę polskich granic.

Opracowano na podstawie: *Polacy o NATO i bezpieczeństwie międzynarodowym*, „Komunikat z badań CBOS” 2018, nr 71, s. 4, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_071_18.PDF [dostęp: 17 XII 2020].

Warto także zwrócić uwagę na stosunek Polaków do stacjonowania w Polsce wojsk innych państw NATO (wykres 3). Autorzy komunikatu z badań wskazują na wysokie poparcie dla obecności tych wojsk. Podkreślają, że jego wzrost był zauważalny już w 2014 r., po włączeniu Krymu i Sewastopola do FR. W 2018 r. to poparcie wynosiło 67 proc. i było najwyższe od 1999 r.

Wykres 3. Wyniki badań CBOS przeprowadzonych w okresie luty 1999 r. – maj 2018 r. dotyczących opinii Polaków na temat stacjonowania wojsk innych państw NATO w Polsce.

Opracowano na podstawie: *Polacy o NATO i bezpieczeństwie międzynarodowym*, „Komunikat z badań CBOS” 2018, nr 71, s. 6, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_071_18.PDF [dostęp: 17 XII 2020].

Podejście, w którym bezpieczeństwo Polski opiera się głównie na gwarancjach sojuszniczych może okazać się niewłaściwe, ponieważ nie ma możliwości wcześniejszej ich weryfikacji. W literaturze zwraca się uwagę na większe skupienie Polski na własnym potencjale obronnym²³. Nie można wykluczyć wystąpienia konfliktów w bliskim sąsiedztwie Polski, czy to o charakterze lokalnym, związanym chociażby z konfliktem ukraińskim, czy działaniami hybrydowymi podejmowanymi przez Rosję na coraz większą skalę i wymierzonymi w Polskę i państwa bałtyckie. W związku z powyższym Polska powinna utrzymywać zdolności zarówno militarne, jak i pozamilitarne, które pozwolą w razie konieczności reagować na takie zagrożenia. W literaturze podkreśla się także rolę, którą powinna odgrywać Polska w strategii odstraszenia NATO ze względu na jej położenie geopolityczne oraz bliskość granic z FR. Obecnie zdolności Polski w tym zakresie są niewystarczające, by przeciwstawić się działaniom Rosji, konieczne jest uwzględnienie potencjału bojowego całego NATO. Uważa się, że stała obecność wojsk amerykańskich w Polsce pomoże osiągnąć zdolności

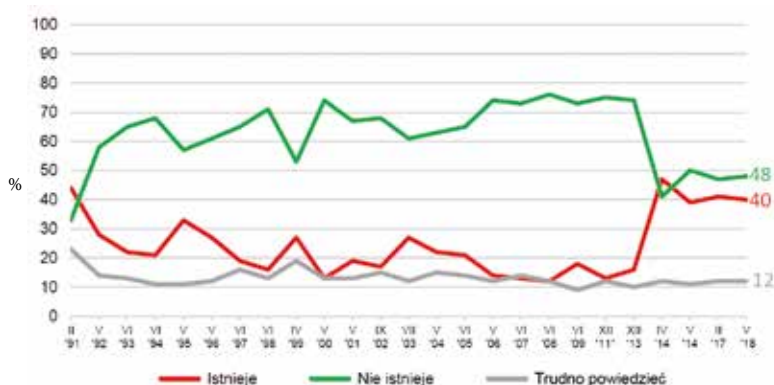
²³ Zob. szerzej: K. Jagusiak, *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej jako źródło zagrożeń dla krajów bałtyckich i ich wpływ na bezpieczeństwo Polski*, rozprawa doktorska (niepublikowana); *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku...*; J. Bornio, *Bezpieczeństwo narodowe Polski...*

odstraszające oraz skrócić czas pomiędzy początkowym stadium ewentualnego konfliktu z Rosją a przybyciem głównych sił NATO na obszar działań operacyjnych²⁴.

Ocena możliwości wystąpienia zagrożeń ze strony Federacji Rosyjskiej w perspektywie strategicznej

Autorzy raportu CBOS wskazują, że od kwietnia 2014 r., czyli tuż po „referendum” na Krymie oraz po aneksji półwyspu, obserwuje się podwyższony, nienotowany wcześniej, poziom obaw o utrzymanie suwerenności przez Polskę (wykres 4). Wyniki badań z 2018 r. kontrastują z tymi realizowanymi w latach 1992–2013, kiedy zdecydowana większość respondentów uważała, że nie ma realnego zagrożenia niepodległości. Najgorzej oceniono sytuację państwa właśnie w kwietniu 2014 r., ponieważ aż 47 proc. ankietowanych stwierdziło, że istnieje realne zagrożenie suwerenności Polski. Mimo że w 2018 r. 48 proc. ankietowanych opowiedziało się za brakiem takiego zagrożenia, to jednak niewiele mniejsza grupa (40 proc.) nadal dostrzega takie niebezpieczeństwo.

Czy, Pana(i) zdaniem, w chwili obecnej istnieje
czy też nie istnieje zagrożenie dla niepodległości Polski?

Wykres 4. Wyniki badań CBOS przeprowadzonych w okresie luty 1991 r. – maj 2018 r. dotyczących możliwości wystąpienia zagrożeń niepodległości Polski.

Źródło: *Polacy o NATO i bezpieczeństwie międzynarodowym*, „Komunikat z badań CBOS” 2018, nr 71, s. 8, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_071_18.PDF [dostęp: 17 XII 2020].

²⁴ *Euroatlantycki kontekst bezpieczeństwa Polski – NATO*, w: *Współczesne bezpieczeństwo Polski. Międzynarodowy wymiar instytucjonalny*, A. Wejkszner, S. Wojciechowski (red.), Warszawa 2019, s. 173–174.

Prognozy stawiane przez specjalistów, między innymi Miłosza Gaca, pozwalają przyjąć, że w perspektywie kilkunastu lat Polska jako państwo o największym potencjale demograficznym, militarnym i gospodarczym wśród krajów wschodniej flanki NATO stanie się dla Rosji najważniejszym rywalem w regionie²⁵. Polsko-rosyjską rywalizację będą pogłębiały działania NATO mające na celu wzmocnienie wschodniej flanki Sojuszu oraz zwiększany od 2014 r. polski potencjał militarny. Dla Polski zasadnicze znaczenie będzie miało to, czy ustanowione ramy polityczno-instytucjonalne ochronią dostatecznie jej interesy, oraz to, czy okaże się ona liczącym się partnerem dla pozostałych państw członkowskich NATO i UE²⁶. Ważną rolę w procesie budowania bezpieczeństwa RP odgrywa Ukraina – nie tylko ze względu na potrzebę wzmocnienia wschodniej granicy kraju, lecz także dlatego, że silna, stabilna Ukraina oznacza lepszą sytuację geopolityczną Polski.

Celem badań przeprowadzonych przez autorkę artykułu w ramach przygotowywania rozprawy doktorskiej²⁷ było zdobycie materiału faktograficznego dotyczącego ówczesnego stanu i poziomu bezpieczeństwa w krajach bałtyckich oraz zagrożeń generowanych przez FR w związku z jej ekspansywną polityką zagraniczną, a także uzyskanie prognoz i opinii dotyczących działań, które FR może podejmować w krajach bałtyckich (Litwie, Łotwie i Estonii) oraz w Polsce w celu destabilizacji regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Badania zostały przeprowadzone w latach 2019–2020 metodą sondażu diagnostycznego, techniką wywiadu eksperckiego. Do udziału w nich zaproszono 11 ekspertów mających wieloletnie doświadczenie i obszerną wiedzę w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności Europy Środkowo-Wschodniej, w szczególności z zakresu polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej.

Wyniki badań²⁸ wskazują, że Polska jest jednym z państw członkowskich NATO i UE najbardziej narażonych na skutki agresywnej polityki realizowanej przez FR. Z uwagi na graniczenie z obwodem kaliningradzkim, który z powodu swojego położenia jest najbardziej zmilitaryzowanym regionem Europy, Polska stanowi dla Rosji największe wyzwanie na wschodniej flance. Na jej terytorium bowiem znajduje się tzw. przesmyk suwalski, który umożliwia sukcesywne zwiększanie zdolności militarnych oraz realizowanie i wspieranie wielokierunkowych przedsięwzięć wojskowych mających na celu zwiększenie obecności NATO

²⁵ *Dr Gac o zagrożeniu dla państw bałtyckich ze strony Rosji: kluczowa będzie rola Polski i całego NATO, trzeba wzmocnić siły obronne*, PolskieRadio24.pl, 22 VII 2020 r., <https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2553819,Dr-Gac-o-zagrozeniu-dla-panstw-baltyckich-ze-strony-Rosji-kluczowa-bedzie-rola-Polski-i-calego-NATO-trzeba-wzmacniac-sily-obronne> [dostęp: 30 IX 2020].

²⁶ Tamże.

²⁷ K. Jagusiak, *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej...*

²⁸ Wyniki przeprowadzonych badań zostały zaprezentowane w załączniku nr 2 rozprawy doktorskiej.

w regionie. Z rosyjskiego punktu widzenia Kaliningrad to najważniejszy słaby punkt, ponieważ jest on otoczony przez Polskę i Litwę – państwa członkowskie NATO. Jak już wspomniano, gdyby Rosja zdecydowała się na lokalny konflikt z Sojuszem, to kraje bałtyckie stałyby się najbardziej oczywistym celem.

Przeprowadzone wywiady eksperckie potwierdzają tezę, że bezpieczeństwo Polski będzie zależało od wielu czynników, ale najprawdopodobniej najważniejszym okaże się przynależność do zachodnich struktur bezpieczeństwa. Polska w ciągu najbliższych 10 lat zmierzy się w tej sferze z wieloma wyzwaniami. Jednym z nich będą działania FR mające na celu odzyskanie swojej strefy wpływów, utraconej po rozpadzie ZSRR. W przypadku niemożliwości osiągnięcia tego celu Rosja będzie dążyć do przeformowania sąsiedztwa wschodniego w „szarą strefę buforową” lub w optymalnym dla Rosji scenariuszu – we własną strefę wpływów.

W wypowiedziach badanych ekspertów jest podkreślana agresywna postawa Rosji, która może negatywnie wpłynąć na spójność NATO. Jej władze podejmują coraz śmielsze działania w celu testowania zdolności Sojuszu, a Europa Środkowo-Wschodnia stała się niejako poligonem tych działań. W związku z tym jest konieczne prawdziwe, a nie tylko symboliczne wzmocnienie potencjału militarnego w regionie, na co zwraca uwagę między innymi Miłosz Gac²⁹. Co więcej, położenie Polski przez wieki czyniło ją szczególnie narażoną na konflikty i najazdy ówczesnych potęg militarnych. Skutki tych działań były dramatyczne zarówno pod względem zasobów ludzkich, jak i materialnych, co opóźniło rozwój kraju. Leszek Elak wskazuje, że biorąc pod uwagę aktualną sytuację międzynarodową, północno-wschodni kierunek strategiczny ma olbrzymie znaczenie dla planowania działań obronnych, ponieważ w regionie kaliningradzkim oraz bezpośrednio za granicą rosyjsko-białoruską i rosyjsko-ukraińską stacjonują największe w Europie zgrupowania operacyjne wojsk lądowych³⁰.

Badani eksperci przewidują także, że polityka kontynuowana przez Rosję będzie pogłębiała relacje konfliktowe z Polską, w której priorytet w zakresie bezpieczeństwa nadaje się bilateralnym relacjom z USA, większy nawet niż relacjom z całym Sojuszem. Według polskiego stanowiska reakcja Zachodu na kryzys ukraiński była zbyt słaba i nie wpłynęła znacznie na rosyjską politykę. W związku z tym Polska podjęła wysiłki dążące do wzmocnienia swojego potencjału militarnego. Jego rozwój zależy w dużej mierze od jej współpracy z innymi (europejskimi) członkami Sojuszu ze względu na rosnące zaangażowanie USA w Azji.

Biorąc pod uwagę głęboką nieufność Polaków do Rosji oraz fundamentalne różnice w postrzeganiu kwestii bezpieczeństwa, nie przewiduje się w najbliższych

²⁹ Dr Gac o zagrożeniu dla państw bałtyckich ze strony Rosji...

³⁰ L. Elak, *Geostrategiczne położenie Polski...*, s. 42.

latach ocieplenia relacji polsko-rosyjskich. Postawy antyliberalne mogą skomplikować relacje Polski z najważniejszymi krajami UE, co w konsekwencji może doprowadzić do samoizolacji i marginalizacji. Bezwzględna obrona chrześcijaństwa w Polsce, antyislamskie postawy, antyniemieckie, antyukraińskie i antyzachodnie wypowiedzi to główny nurt polskich nacjonalistów, który pokrywa się z rosyjską propagandą i otwiera drogę rosyjskiej infiltracji i wojnie informacyjnej w Polsce. Narastające w ostatnich latach nastroje nacjonalistyczne w RP wpływają na jej znaczenie na arenie międzynarodowej. Takie postawy utrudniają jej odgrywanie roli lidera we współpracy regionalnej³¹.

Sukces rosyjskiej polityki w regionie zależy w dużej mierze od tego, czy zdoła ona doprowadzić do destabilizacji Polski i do jej izolacji na arenie międzynarodowej. Według autorki Rosja dysponuje wieloma instrumentami, którymi może się posłużyć w internetowych oraz medialnych kampaniach propagandowych promujących w Polsce antyzachodnie postawy. Celem takich działań byłoby skłócenie Polski z państwami sąsiadującymi, podsycanie konfliktów, powrót do sporów historycznych, a w konsekwencji – doprowadzenie do sankcji ekonomicznych i embarga wobec Polski ze strony państw zachodnich. Ekonomiczny nacisk Rosji prawdopodobnie nie będzie miał wielkiego wpływu na polską gospodarkę. Polskie inwestycje są bowiem w Rosji ograniczone, spadek polsko-rosyjskich obrotów handlowych spowodowany sankcjami UE i sankcjami ze strony FR nie okazał się brzemienny w skutki dla polskiego biznesu³².

Ekspertci podkreślają, że zagrożenia, przed którymi stoi Polska, zależą przede wszystkim od jej zdolności do samodzielnego lub sojuszniczego przeciwdziałania ewentualnym zagrożeniom. W ocenie specjalistów militarny atak na Polskę jest niemożliwy, nie oznacza to jednak, że należy osłabiać polskie siły zbrojne, bo to właśnie one są gwarantem, że ten atak nie nastąpi³³. Podkreślają oni także możliwość wystąpienia rosyjskich działań mających na celu dezintegrację Zachodu, co skutkowało by utraceniem przez Polskę oraz państwa bałtyckie natowskich gwarancji bezpieczeństwa.

Badani specjaliści zauważają, że każde rosyjskie działanie w krajach bałtyckich ma swój wpływ na bezpieczeństwo RP – jego skutki w mniejszym lub większym stopniu będą odczuwalne w Polsce, głównie ze względu na niewielką odległość dzielącą te państwa³⁴. W związku z tym istnieje możliwość wystąpienia zagrożeń bezpieczeństwa Polski w perspektywie strategicznej, ściśle związanych z polityką

³¹ Dr Gac o zagrożeniu dla państw bałtyckich ze strony Rosji...

³² K. Jagusiak, *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej...*, załącznik nr 2.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże.

zagraniczną FR. Specjaliści są zgodni, że skala rosyjskich działań mających na celu destabilizację regionu się nie zmniejszy. To oznacza, że Rosja będzie dążyć do:

- skłócenia Polski z innymi państwami NATO i UE,
- inicjowania wewnętrznych napięć i sporów – im większe podziały w państwach zachodnich, tym więcej korzyści dla Rosji,
- dyskredytowania Polski na arenie międzynarodowej,
- dyskredytowania organów rządowych Polski w oczach społeczeństwa,
- przypominania o podziałach dzielących Polskę z sąsiadami w celu dystansowania państw wobec siebie,
- wykorzystywania rozbieżności w relacjach, np. z Niemcami czy Francją,
- wspierania ugrupowań nacjonalistycznych i antyeuropejskich, które mogą doprowadzić do osłabienia UE i NATO,
- wzmożonej aktywności w cyberprzestrzeni w celach propagandowych, dezinformacyjnych, destabilizacyjnych (w 2018 r. rosyjscy hakerzy podjęli próbę sforsowania zapór bezpieczeństwa Ministerstwa Obrony Narodowej RP. Jest prawdopodobne, że z rosyjskiego kierunku dokonano także ataku polegającego na otrzymaniu informacji rzekomo pochodzącej z Rządowego Centrum Bezpieczeństwa³⁵),
- wzmocnienia działalności wywiadowczej w Polsce,
- antagonizowania poszczególnych regionów i grup społecznych,
- obniżania potencjału obronnego państwa³⁶.

Eksperti wymieniają obszary bezpieczeństwa, które mogą być zagrożone działaniami Rosji w perspektywie strategicznej. Są to m.in.:

- sektor energetyczny,
- sektor społeczny,
- infrastruktura krytyczna,
- cyberprzestrzeń,
- systemy informacyjne kraju,
- centralne i lokalne ośrodki władzy³⁷.

Badani eksperci stwierdzają, biorąc pod uwagę kryterium bezpieczeństwa, że najbardziej widoczne stały się zagrożenia związane z sektorem gospodarczym, zwłaszcza z bezpieczeństwem energetycznym, w dalszej kolejności z bezpieczeństwem społecznym i bezpieczeństwem kulturowym. Zagrożenia bezpieczeństwa społecznego mogą wynikać z drastycznego wzrostu cen surowców energetycznych,

³⁵ R. Janczewski, *Znaczenie cyberprzestrzeni w działaniach hybrydowych*, w: *Zagrożenia hybrydowe*, L. Elak i in. (red. nauk.), Warszawa 2019, s. 174.

³⁶ K. Jagusiak, *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej...*, załącznik nr 2.

³⁷ Tamże.

które doprowadzą do podniesienia kosztów produkcji, usług i życia, co osłabi gospodarkę i stanie się przyczyną obniżenia poziomu życia Polaków. W związku z tym może dochodzić do masowych protestów, wzrostu bezrobocia, niepokojów społecznych. W kontekście bezpieczeństwa kulturowego przewiduje się: nieustanne zaprzeczanie zbrodniom komunizmu, nasilanie się ataków na religię i Kościół, jak również zjawisk związanych z kulturą masową o charakterze antynarodowym³⁸.

W wypowiedziach ekspertów powielają się tezy o zagrożeniach wynikających z rosyjskich działań hybrydowych wymierzonych w bezpieczeństwo Polski. Specjaliści przewidują, że najbardziej zagrożone będą obszary związane z funkcjonowaniem państwa, głównie przez wykorzystanie dezinformacji oraz paraliż systemów informacyjnych. Innym poważnym zagrożeniem jest możliwość zakłócania bezpieczeństwa przemysłowego w strategicznych sektorach gospodarki. Centralne i lokalne ośrodki władzy są wskazywane jako te najbardziej narażone na ewentualne działania hybrydowe ze strony Rosji. Będą one wpływać bezpośrednio na społeczeństwo, które może zostać podzielone, a w takim wypadku są możliwe zmiany w strukturach kierowania państwem i dojście do władzy ludzi blisko związanych z Rosją³⁹.

Możliwe scenariusze działania Federacji Rosyjskiej w Polsce

Wnioski płynące z przeprowadzonych badań oraz z analizy literatury pozwoliły na opracowanie trzech scenariuszy możliwych działań podejmowanych przez FR w Polsce i wobec Polski. W pierwszym scenariuszu – destabilizacyjnym – Rosja może przeprowadzić operacje z zakresu działań poniżej progu wojny, których głównym celem będzie wywołanie trwałej zmiany strategicznej polegającej na:

- podważeniu wiarygodności NATO,
- wykazaniu niemożliwości realizacji postanowień art. 5 traktatu północnoatlantyckiego,
- utrwaleniu na arenie międzynarodowej obrazu Polski jako państwa niedemokratycznego, niestabilnego, które nie potrafi przyjąć sojusznicznych sił wsparcia, a także państwa niebędącego w stanie ochronić swoich obywateli,
- zademonstrowaniu, że jedyną realną siłą na Morzu Bałtyckim jest rosyjska marynarka wojenna,
- wpływaniu na wolę i działania przywódców NATO, co doprowadzi do zmiany nastawienia społeczeństw państw członkowskich do Polski,
- rozbiciu spójności NATO.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

W celu realizacji scenariusza destabilizacyjnego mogą być prowadzone działania w obszarach polityki, administracji, społeczeństwa, gospodarki oraz sił zbrojnych. Rosja może doprowadzić do sytuacji, w której zostaną wyczerpane zdolności bojowe sojusznicznych sił zbrojnych w państwach bałtyckich i Polsce w związku z koniecznością utrzymywania pełnej gotowości bojowej. Niezbędne stanie się wówczas wycofanie jak największej liczby kontyngentów wojskowych z państw bałtyckich i RP ze względu na brak stabilności tych krajów. Ponadto osłabieniu może ulec potencjał bojowy Polski, która może być przedstawiana jako niezdolna do obrony swoich granic. W scenariuszu destabilizacyjnym FR podejmie działania manipulacyjne ukazujące ją jako jedyne wiarygodne państwo mogące ustabilizować sytuację w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Podejmowane działania będą skupione na podważeniu wiarygodności Sojuszu (przede wszystkim zapisów art. 5), a tym samym na doprowadzeniu do dekompozycji układu sił w regionie. Ponadto mogą być podejmowane przedsięwzięcia służące destabilizacji polskiej sceny politycznej, ograniczeniu swobody działania jednostek wojskowych sojusznicznych sił zbrojnych w regionie, destabilizacji systemu bankowego, handlu oraz usług, polaryzacji społeczeństwa i jego częściowej dekompozycji, zwłaszcza w rejonach objętych potencjalnymi zamieszkami. Oprócz tego rosyjska aktywność może polegać na podważaniu zaufania do autorytetów i do władzy w Polsce, uszkodzeniu lub zniszczeniu cyfrowych systemów zarządzania, systemów infrastruktury przemysłowej oraz komunikacyjnej, przy jednoczesnej nieustannej propagandzie dotyczącej sytuacji w kraju. Działania manipulacyjne będą skutkowały utratą orientacji i zdolności odróżniania prawdy od fałszu⁴⁰. Realizując scenariusz destabilizacyjny, Rosja może podjąć wobec Polski działania podobne jak to było w przypadku Ukrainy – poniżej progu wojny. Obszarem szczególnego zainteresowania Rosji jest zdolność (lub raczej jej brak) do prowadzenia samoobrony Polski w ramach działań hybrydowych.

Drugi rozpatrywany scenariusz zakłada dążenie FR do poszerzenia (odzyskania) strefy wpływów polityczno-gospodarczych w Europie Środkowo-Wschodniej. Konieczne byłoby w tym przypadku uzyskanie przez Rosję własności lub udziałów w najważniejszych zakładach przemysłowych głównych gałęzi polskiej gospodarki oraz doprowadzenie do przejścia władzy politycznej przez grupy sprzyjające Kremlowi (grupy, które wspierałyby zacieśnianie współpracy z członkami WNP – co wydaje się obecnie niemożliwe) w celu zagarnięcia Polski jako swojej strefy wpływów.

Podczas realizacji scenariusza odzyskania strefy wpływów w Europie Środkowo-Wschodniej FR musiałaby podejmować działania w kierunku destabilizacji

⁴⁰ Zob. szerzej: L. Elak, *Potencjał wojsk lądowych wobec współczesnych wyzwań bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020, s. 55–58.

bezpieczeństwa w tym regionie, inicjonowania w nim nowych konfliktów, jak również destabilizacji systemu bezpieczeństwa Polski oraz w ostateczności, w przypadku niezadowolających rezultatów, naruszenia jej integralności terytorialnej. Chcąc odzyskać strefę wpływów z czasów ZSRR, Rosja musiałaby podejmować działania na forum UE, ONZ i Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w celu zmiany postrzegania Polski i przedstawienia jej jako kraju niestabilnego i niewiarygodnego politycznie, a także musiałaby podważyć jej aktywność na arenie UE i w NATO, wykorzystując w tym celu wewnętrzne podziały w tych organizacjach i różnice zdań pomiędzy członkami. Ponadto biorąc pod uwagę rosyjskie cele strategiczne, bardzo ważne byłoby podważenie roli Polski w staraniach mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa w regionie.

Podjmując działania destabilizacyjne w ramach scenariusza odzyskania strefy wpływów, Kreml może szukać dostępu do swobodnego oddziaływania na sprawy wewnętrzne Polski. Wiąże się z tym finansowanie nowych podmiotów politycznych o orientacji prowschodniej, przy jednoczesnym manipulowaniu wynikami sondaży opinii publicznej.

Aktywności podejmowanej przez Rosję towarzyszyłaby presja polityczna, ekonomiczna i informacyjna w otoczeniu Polski. W celu odzyskania strefy wpływów najprawdopodobniej podjęto by działania mające na celu izolowanie RP na arenie międzynarodowej za pomocą zabiegów psychologicznych służących dyskredytowaniu władz oraz podsycaniu niezadowolenia polskich obywateli z prowadzonej przez nie polityki. W związku z tym mogłoby dochodzić do protestów społecznych, będących konsekwencją długotrwałej propagandy, oddziaływania informacyjnego na młodych obywateli w celu zmiany ich poglądów dotyczących kultury, historii, tradycji i patriotyzmu, podżegania do konfliktów społecznych, co skutkowałoby podważeniem zaufania obywateli do polskich instytucji dbających o ich bezpieczeństwo⁴¹.

Bez wątpienia przy realizacji scenariusza odzyskania strefy wpływów polityczno-gospodarczych w Europie Środkowo-Wschodniej Rosja podjęłaby działania dezinformacyjne na wszystkich dostępnych kanałach informacyjnych. Mogłoby dochodzić do ataków w cyberprzestrzeni na elementy infrastruktury krytycznej czy też do celowych awarii sieci teleinformatycznych oraz ataków na sektor bankowy.

Intensyfikacja działań demonstracyjnych może wskazywać na możliwość użycia sił i środków posiadanych w obwodzie kaliningradzkim lub w Białorusi w celu udzielenia „pomocy” w walce z zagrożeniami wewnętrznymi sąsiednich państw. W celu przejęcia wpływów w Polsce Rosja może powtórzyć zmodyfikowany wariant ukraiński, dostosowując go do zaistniałych zmian w sytuacji międzynarodowej. W zabiegi

⁴¹ L. Elak, *Bezpieczeństwo wschodniej granicy*, Warszawa 2019, s. 137.

przeciwko Polsce zostałyby zaangażowane wszelkie środki polityczne, ekonomiczne, gospodarcze, kulturowe i społeczne. W tym scenariuszu działania hybrydowe mogą przerodzić się w otwarte działania militarne, prowadzące nawet do aneksji części terytorium RP, co świadczyłoby o determinacji Rosji w rozszerzaniu strefy wpływów.

Trzeci scenariusz – izolacyjny – zakłada działania mające doprowadzić do izolacji Polski, a także do zmiany jej ustroju społecznego oraz podporządkowania wspólnocie interesów Rosji i WNP. Ten scenariusz mógłby zostać zrealizowany tylko przy założeniu, że:

- Ukraina i Białoruś byłyby pod całkowitą kontrolą Rosji,
- w zachodniej Ukrainie rozmieszczono by rosyjskie bazy wojskowe,
- na Białorusi stacjonowałyby rosyjskie siły zbrojne⁴²,
- doszłoby do przejścia rządu w Polsce przez prorosyjskie ugrupowania polityczne,
- doszłoby w Polsce do regularnych zamieszek, wynikających z niezadowolenia społecznego, obniżenia poziomu życia społeczeństwa, występowania w państwie nieustających kryzysów,
- społeczeństwo polskie, przekonane o niewydolności polskiej polityki, podejmowałoby kroki w kierunku większej kooperacji z państwami sąsiadującymi w celu poprawienia sytuacji w kraju,
- zwiększyłyby się zaangażowanie państw sąsiadujących w poprawę sytuacji w Polsce,
- doszłoby do przejmowania kluczowych sektorów gospodarki przez państwa sąsiednie, wykorzystujące niestabilną sytuację polityczno-gospodarczą Polski,
- doszłoby do rozłamu decyzyjnego w NATO,
- Rosja doprowadziłaby do porozumienia z kierownictwem UE mającego na celu pozorne zażegnanie kryzysu, a faktycznie sankcjonującego rozszerzenie stanu posiadania Rosji o Ukrainę oraz wzmocnienie jej wpływów na Litwie, Łotwie i w Estonii,
- izolacji Polski w strukturach europejskich,
- uzależnienia Polski od dostaw surowców energetycznych z krajów sąsiednich,
- dochodziłoby do migracji Polaków (głównie w celach zarobkowych), a w ich miejsce napływaliby migranci z państw WNP, co spowodowałoby zmiany w strukturze etnicznej Polski.

⁴² Więcej informacji na ten temat można znaleźć w publikacjach oficjalnych państwowych ośrodków badawczych. Zob. np. A.M. Dwyer, *Możliwe scenariusze rosyjsko-białoruskiej integracji wojskowej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 17 XII 2020 r., https://www.pism.pl/publikacje/Mozliwe_scenariusze_rosyjskobiatoruskiej_integracji_wojskowej [dostęp: 17 I 2021].

Podczas realizacji założonych celów Rosja skupiałaby się przede wszystkim na stwarzaniu napięć na linii Polska–Ukraina, Polska–Niemcy, Polska–Czechy i Polska–Litwa za pomocą prowokacji oraz wzniesienia wzajemnej niechęci przez powrót do sporów historycznych. Ponadto rosyjska aktywność polegałaby na wywoływaniu niepokojów społecznych oraz poczucia nieskuteczności polskiej polityki przy szeroko zakrojonych działaniach informacyjnych i psychologicznych służących zasiewaniu wątpliwości i strachu wśród społeczeństw europejskich. Według autorki Rosja, dążąc do osiągnięcia głównego celu swoich działań, podejmowałaby, podobnie jak w pozostałych scenariuszach, cyberataki na najważniejsze systemy polskiej infrastruktury, prowadziłaby szeroko zakrojoną kampanię dezinformacyjną w Polsce i poza jej granicami oraz dążyłaby do pogłębienia sporu z UE, a tym samym do ograniczenia dostępu do funduszy europejskich.

Budowa Nord Stream II umożliwiłaby pominięcie Polski i Ukrainy w rozważaniach o bezpieczeństwie energetycznym w Europie, a w związku ze stopniowym przejmowaniem kluczowych gałęzi gospodarki przez wykup i zamykanie polskich przedsiębiorstw będzie możliwe oskarżenie polskich władz o pogarszający się stan gospodarki kraju. Wysiłki Rosji mogą być skupione wokół próby ugruntowania obrazu Polski jako kraju, w którym są ograniczone swobody demokratyczne, jako państwa nietolerancyjnego i nielojalnego wobec partnerów międzynarodowych, a także wokół nacisków politycznych i gospodarczych wspieranych sabotażem i dywersją, wojną informacyjną, cyberatakami i prowokacjami.

Faza końcowa rosyjskiej aktywności niewątpliwie rozpoczęłaby się podjęciem działań hybrydowych w Polsce z wykorzystaniem mniejszości ukraińskiej, z ograniczeniem dostaw gazu przez Polskę i Ukrainę, co doprowadziłoby do zmniejszenia dostępności tego surowca na rynku europejskim, a tym samym do wywołania kryzysu energetycznego i gospodarczego. Co więcej, w celu realizacji scenariusza izolacyjnego musiałoby dojść do przejścia pełnej kontroli nad Ukrainą i Białorusią przez dostarczanie im niezbędnej ilości surowców energetycznych oraz do ustabilizowania sytuacji na scenie politycznej przy jednoczesnym oddziaływaniu na morale i poczucie jedności społeczeństwa białoruskiego i ukraińskiego. Jednocześnie konieczne stałoby się doprowadzenie do sytuacji, w której Polska byłaby niesamodzielna, zmuszona do ścisłej integracji ze strukturami UE, w tym do pełnego sfederalizowania w celu uniknięcia wojny.

W scenariuszu izolacyjnym rosyjska aktywność musiałaby być skupiona na ciągłym zwiększaniu poczucia zagrożenia i bezsilności wobec zagrożeń militarnym ze strony FR. Sukces tych działań będzie zależeć od skuteczności propagandy mającej na celu zdeprecjonowanie wartości patriotycznych, tożsamości narodowej oraz religijnej Polaków. Rosja mogłaby tym samym doprowadzić do otwartego konfliktu, co przyniosłoby jej możliwość opanowania terytorium Polski, a następnie

przystąpienia do stabilizowania tego obszaru. W Polsce zostałby wyłoniony nowy rząd, a pozostałym krajom UE przedstawione nowe status quo w Europie Środkowej. Rosja zagwarantowałaby państwom europejskim dostęp do źródeł energii oraz pełne możliwości korzystania z polskiego rynku pracy. Przejęto by media, w których kreowano by obraz dotychczasowych propolskich elit jako nieudolnych i tchórzliwych. Najprawdopodobniej doszłoby do całkowitego paraliżu przepływów finansowych w infosferze.

Podsumowując scenariusz izolacyjny, należy zwrócić uwagę na to, jak ważna dla obrony państwa pozostaje jedność etniczna i narodowa. Ponadto wspólne interesy FR oraz państw tzw. starej Unii mogą doprowadzić do dostrzeżenia wspólnych celów (np. dotyczących kwestii energetycznych pomiędzy Rosją i Niemcami). Fundamentalne znaczenie ma wielokrotnie już wspomniana w niniejszym artykule niezależność energetyczna oraz niedopuszczenie do dalszego uzależniania się od dostaw surowców energetycznych. Kluczowe dla bezpieczeństwa regionu pozostaje utrzymywanie dobrych relacji między Polską a Ukrainą oraz Litwą ze względu na możliwe prowokacje ze strony Rosji. System bezpieczeństwa Polski powinien być, na wzór modelu izraelskiego, w pełni samodzielny, przy wsparciu silnego i wiarygodnego sojusznika. Posiadanie takiego systemu pozwoliłoby na uzyskanie wrażenia nieopłacalności ataku na państwo polskie.

Spośród trzech omówionych scenariuszy najbardziej prawdopodobny jest ten zakładający destabilizację Polski i ogólnie regionu Europy Środkowo-Wschodniej, ponieważ FR realizuje te plany już od dłuższego czasu, chociaż w mniej bezpośredniej formie. Pozostałe dwa scenariusze (odzyskania przez FR strefy wpływów i izolacyjny) wydają się w obecnej sytuacji międzynarodowej oraz przy aktualnym podziale sił w Europie mało prawdopodobne lub niemożliwe.

Scenariusze zaproponowano i przedstawiono w celu zobrazowania i uświadomienia, jakie mogą być następstwa istniejących napięć, wrogości, podsycania podziałów, eskalowania wzajemnych oskarżeń oraz wywoływania kolejnych konfliktów, jeśli nie podejmie się w odpowiednim czasie właściwych decyzji i działań. W dobie trwających konfliktów na świecie oraz pojawiania się wciąż nowych zagrożeń troska o wspólne bezpieczeństwo powinna być priorytetem dla wszystkich państw europejskich⁴³.

⁴³ Więcej na temat możliwych scenariuszy i zagrożeń generowanych przez FR zob. L. Elak, *Potencjał wojsk lądowych...*; tegoż, *Bezpieczeństwo wschodniej granicy...*

Wnioski

Od 2014 r. jest zauważalny wzrost aspiracji Rosji do odgrywania roli głównego decydenta w basenie Morza Bałtyckiego oraz do odzyskania strefy wpływów utraconej wraz z upadkiem ZSRR. Zwraca się uwagę, że wraz z rozpoczęciem wojny w Ukrainie relacje Rosji z państwami Zachodu oraz regionu bałtyckiego pozostają napięte.

Państwami o najmniejszym potencjalnie militarnym w tym regionie są Litwa, Łotwa i Estonia. W związku z tym państwa bałtyckie wraz z Polską skupiły się na wzmocnieniu bezpieczeństwa wschodniej flanki NATO i rozmieszczeniu amerykańskich jednostek wojskowych na swoim terytorium. Rozpoczęto współpracę na wielu płaszczyznach, są realizowane przedsięwzięcia mające na celu zacieśnienie współpracy dotyczącej obronności, m.in: Baltic Naval Squadron (BALTRON), Baltic Air Surveillance Network (BALTNET) czy operacja „Baltic Air Policing”. Niestety współpraca w regionie napotyka wiele barier, w związku z tym nie jest możliwe wykorzystanie całego potencjału militarnego. Różnice w postrzeganiu zagrożeń oraz odmienne postawy państw członkowskich NATO wobec zaangażowania międzynarodowego skutkują brakiem jedności decyzyjnej.

Podejmowane przez FR działania hybrydowe wobec państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej powodują wzrost obaw o bezpieczeństwo nie tylko państw bałtyckich, lecz także Polski. W dobie obecnego rozwoju technologii informacyjnych oraz arsenałów broni jądrowych każde państwo powinno dysponować własnymi siłami i środkami w celu zażegnania ewentualnego kryzysu czy ochrony przed zagrożeniami. Ekspertci są zgodni, że nie można wykluczyć konfrontacji Rosji z Zachodem w perspektywie kilkunastu lat, co skłania do refleksji nad bezpieczeństwem Polski. Należy jednak pamiętać, że FR opanowała do perfekcji umiejętność budowania atmosfery niepewności i wywoływania strachu, oraz o tym, że utrzymywanie stanu napięcia i niby-wojny jest dla niej bardzo korzystne, gdyż w dużym stopniu angażuje potencjały sąsiadnych państw do zapewnienia sobie bezpieczeństwa. Przykład Ukrainy pokazuje, że konflikt w Donbasie znacznie opóźnił jej rozwój gospodarczy oraz przyczynił się do niestabilności politycznej⁴⁴. Można postawić pytanie – na ile zatem zagrożenie jest realne, a na ile Moskwa chce przekonać społeczeństwa, że tak jest. Działania Władimira Putina mają na celu podsycanie podejrzeń i stwarzanie pozorów eskalacji napięcia pomiędzy Rosją a Zachodem, co może być spowodowane chęcią odwrócenia uwagi od problemów wewnętrznych.

Polska pozostaje kluczowym podmiotem zapewniającym bezpieczeństwo w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. W przypadku realizacji czarnego scenariusza,

⁴⁴ L. Elak, *Geostrategiczne położenie Polski...*, s. 58.

którym jest atak Rosji na państwa bałtyckie, Polska znajdzie się w centrum tych operacji ze względu na tzw. przesmyk suwalski, którego przejście skutkowałoby odcięciem krajów bałtyckich od trzonu NATO. Eksperci, którzy wzięli udział w badaniu, są zgodni, że zagrożenia, z którymi mierzą się kraje bałtyckie, wpływają na bezpieczeństwo Polski i będą na nie nadal wpływać w ciągu najbliższych kilkunastu lat. Jest to spowodowane przede wszystkim odległością dzielącą te państwa oraz wspólnymi interesami. Nowe zagrożenia, które pojawiły się w Europie Środkowo-Wschodniej w konsekwencji konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, wymagają nieustannej adaptacji polskiej polityki bezpieczeństwa do dynamicznie zmieniającej się sytuacji w regionie oraz stawiają Polskę przed koniecznością zracjonalizowania działań podejmowanych w ramach procesu modernizacji polskich sił zbrojnych.

Z powyższych rozważań wynika, że kluczowe znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa Polski ma wzmocnienie wschodniej flanki Sojuszu. Polityka odstraszania prowadzona przez NATO odgrywa ważną rolę w tej sferze, niemniej jednak równie ważne jest zwiększenie zasobów własnych Polski w celu uniknięcia sytuacji, w której jej bezpieczeństwo opiera się tylko na gwarancjach sojuszniczych.

Wywiady przeprowadzone z ekspertami wskazują, że nie można wykluczyć żadnego scenariusza, nawet tego mówiącego o konflikcie Rosji i NATO, który z perspektywy Zachodu jest postrzegany jako irracjonalny. Historia uczy bowiem, że to, co dla państw Zachodu jest zupełnie nielogiczne, dla Federacji Rosyjskiej może okazać się racjonalne i logiczne.

Bibliografia

Balcerowicz B., *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997.

Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategię, R. Jakubczak, J. Flis (red.), Warszawa 2006.

Bornio J., *Bezpieczeństwo narodowe Polski w kontekście kryzysu ukraińskiego. Wymiar polityczno-militarny*, Warszawa 2019.

Brzeziński Z., *Wielka szachownica: główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1998.

Elak L., *Bezpieczeństwo wschodniej granicy*, Warszawa 2019.

Elak L., *Geostrategiczne położenie Polski w aspekcie zagrożeń hybrydowych*, w: *Zagrożenia hybrydowe*, L. Elak i in. (red. nauk.), Warszawa 2019.

Elak L., *Potencjał wojsk lądowych wobec współczesnych wyzwań bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020.

Jagusiak K., *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej jako źródło zagrożeń dla krajów bałtyckich i ich wpływ na bezpieczeństwo Polski*, rozprawa doktorska, Warszawa 2021.

Janczewski R., *Znaczenie cyberprzestrzeni w działaniach hybrydowych*, w: *Zagrożenia hybrydowe*, L. Elak i in. (red. nauk.), Warszawa 2019.

Wejkszner A., Wojciechowski S. (red.), *Współczesne bezpieczeństwo Polski. Międzynarodowy wymiar instytucjonalny*, Warszawa 2019.

Żurawski vel Grajewski P., *Polska polityka wschodnia 1989–2015. Wymiar narodowy i unijny*, Kraków 2016.

Źródła internetowe

Bański J., *Polska i Europa Środkowo-Wschodnia w koncepcjach podziału Europy*, w: *Problematyka geopolityczna ziem polskich*, P. Eberhardt (red.), https://rcin.org.pl/Content/130/WA51_228_r2008-t218_Prac-Geogr.pdf, s. 121–134 [dostęp: 9 I 2021].

Dr Gac o zagrożeniu dla państw bałtyckich ze strony Rosji: kluczowa będzie rola Polski i całego NATO, trzeba wzmocnić siły obronne, PolskieRadio24.pl, 22 VII 2020 r., <https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2553819,Dr-Gac-o-zagrozeniu-dla-panstw-baltyckich-ze-strony-Rosji-kluczowa-bedzie-rola-Polski-i-calego-NATO-trzeba-wzmacniac-sily-obronne> [dostęp: 30 IX 2020].

Dyner A.M., *Możliwe scenariusze rosyjsko-białoruskiej integracji wojskowej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 17 XII 2020 r., https://www.pism.pl/publikacje/Mozliwe_scenariusze__rosyjskobialoruskiej_integracji_wojskowej [dostęp: 17 I 2021].

Huggler J., *Putin Wants to Destroy NATO, Says US General Ben Hodges*, Atlantic Council, 4 III 2015 r., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/putin-wants-to-destroy-nato-says-us-general-ben-hodges/> [dostęp: 27 IX 2020].

Polacy o NATO i bezpieczeństwie międzynarodowym, „Komunikat z badań CBOS” 2018, nr 71, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_071_18.PDF [dostęp: 17 XII 2020].

Akty prawne

Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o handlu i współpracy gospodarczej, sporządzony w Warszawie dnia 25 sierpnia 1993 r. (DzU z 1995 r. nr 50 poz. 266).

Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzony w Moskwie dnia 22 maja 1992 r. (DzU z 1993 r. nr 61 poz. 291).

Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r. (DzU z 2000 r. nr 87 poz. 970).

Dr Klaudia Jagusiak

Doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie, adiunkt w Instytucie Studiów Strategicznych na Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej. Jej zainteresowania badawcze dotyczą szeroko rozumianego bezpieczeństwa Europy Środkowo-Wschodniej, regionu bałtyckiego oraz Wspólnoty Niepodległych Państw, ze szczególnym uwzględnieniem polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej.